

CEMAL REŞİT REY'İN BESTECİLİK ÜSLUBUNUN İNCELENMESİ

Cem BABACAN

Dr. Öğretim Üyesi, Maltepe Üniversitesi Konservatuvarı, cembabacan@maltepe.edu.tr

Babacan, Cem. "Cemal Reşit Rey'in Bestecilik Üslubunun İncelenmesi". idil, 110 (2023 Ekim): s. 1724–1731. doi: 10.7816/idil-12-110-09

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk nesil bestecilerinden biri olan Cemal Reşit Rey (1904-1985), piyanist, orkestra şefi ve eğitimci olarak birçok hizmet vermiş önemli bir sanatçıdır. Eserleriyle Türk kompozisyonunun ilerlemesine yardımcı oldu. Bu nedenle Cemal Reşit Rey ve eserleri incelenmeye değerdir. Bu çalışma ile Cemal Reşit Rey'in eserlerine ve kompozisyon tarzına yeni bir bakış açısı getirilmesi amaçlanmıştır. Rey'in besteleri incelendiğinde üslup ve kompozisyon tekniği açısından dört farklı dönem gözlenmektedir. Farklı üslup, desen, form ve müzikal özellikler gösteren toplam 85 bilinen eser bestelemiştir. Eserlerinin çoğunu senfoni, senfonik şiir, süit, rapsodi ve konçerto oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Bestecisi, Piyano, Cemal Reşit Rey

Makale Bilgisi:

Geliş: 3 Eylül 2023

Düzeltilme: 14 Ekim 2023

Kabul: 27 Ekim 2023

Giriş

Cemal Reşit Rey, uluslararası alanda tanınan, eğitimden tiyatro ve opera sahnelerine kadar pek çok kültürel alanı etkilemiş önemli bir bestecidir. Türk müzik kültürünün kurumsallaşması sürecinde onun birçok hizmeti bulunmaktadır. Rey; Türk Beşleri olarak da anılan besteciler topluluğu içinde (Necil Kâzım Akses, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Cemal Reşit Rey ve Ahmet Adnan Saygun), ailesiyle birlikte müzik eğitimine devam edebilen tek önemli kişidir; kendi imkanlarını kullanarak müzikteki üstün yeteneğiyle yabancı bestecileri ve eğitimcileri etkilemiştir (Uyar, 2010). Cemal Reşit Rey, eserlerinde güncel akımları ve ülkesinin müzikal karakterini açıkça ortaya koymuştur. Eserlerinde Türk müziği öğelerine hâkim oldu ve çağdaş çok sesli müziğin temellerini attı. Pek çok önemli müzikolog, eğitimci ve sanatçı Cemal Reşit Rey'in müziği hakkında görüş bildirdi. Geçmişin müzik mirasını iyi özümsemiş olan Rey, orkestranın renklerini biliyor ve kullanıyor. Bununla ilgili olarak piyanist Vedat Koşal şöyle diyor; "Melodiyi bulur ve sonra yazardı (İlyasoğlu, 2005). Koşal, Rey'in bestelerinde melodiyi (ana temayı) esas aldığı, Stravinsky ve Ravel'den etkilendiğini, ritmik açıdan Bartok'un armonik yapısından, biçimsel olarak Ravel'in etkisinde kaldığını ifade etti. Hızlı tempoda Stravinsky'nin etkisi görülüyordu ve en sevdiği besteciler Chopin ve Debussy'ydi (Aydın 2003). Hiçbir zaman sıradan eserler üretmemiş, bilinç ve felsefe içinde daima eserin özüne inmeye çalışmıştır. Sanat eserini ifade etmedeki teknik zorluklara rağmen en iyi yolu aramıştır (İlyasoğlu, 2005).

1. Cemal Reşit Rey

Babası 1870 yılında İstanbul'da doğan Ahmet Reşit Rey'dir. Ahmet Reşit Bey'in babası eski Çankırı Mutasarrıfı Abdullah Şefik Bey'dir. Ahmet Reşit Rey, 1896 yılında Fethiye Hanım ile evlenmiş ve 1898 yılında ilk çocuğu Fatma Samime doğmuştur. Cemal Reşit Rey'in ağabeyi Ekrem Reşit Rey, 1900 yılında Ahmet Reşit Bey'in Kudüs'e vali olarak atanmasıyla doğmuştur.

Ahmet Reşit, Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir siyasetçi olarak görev yaptı. Çalışkanlığı ve bilgisi sayesinde 1892'de Yıldız Sarayı'nın 3'üncü katibi oldu ve daha sonra Manastır (1906), Ankara (1907) ve Halep'te (1908) valilik yaptı. 1909 yılında İstanbul'a yerleşen Rey ailesi kısa bir süre İstanbul'da kaldı. Orada Cemal Reşit Rey, bugünkü Galatasaray Lisesi olan Mektebi Sultani'ye gidiyor. Babasının siyasi durumu nedeniyle 1913'te Paris'e taşınmak zorunda kaldı ancak 1914'te Paris'in işgali aileyi zor durumda bıraktı ve Ahmet Reşit Rey. Ailesi Fransız Hükümeti'nin yardımıyla Cenevre'ye gitti ve 1919 yılına kadar orada kaldı (İlyasoğlu 2005).

Cemal Reşit Rey, Paris'te geçirdiği yıllarda Mahler'i orkestra şefi olarak görür ve konservatuar müdürü Gabriel Faure onun piyanosunu dinler. Faure onu dinledikten sonra ünlü pedagog Marguarite Long'un yanına gönderir. Debussy'nin öğrencisi, Ravel'in yakın arkadaşı ünlü piyanist Marguarite Long onunla yakından ilgilenir ve piyano dersleri verir. Cenevre'de Cenevre Konservatuarı'na devam ederek ustalık sınıfına yükselir ancak 1919'da babasının iç işleri nedeniyle İstanbul'a döner. Babası onu İstanbul'da bir piyano öğretmenine götürür ama Cemal Reşit'in bilgisi bu piyano öğretmeninden daha fazladır. Bu kez Paris'te tek başına eğitim gören Cemal Reşit, yeniden Marguerite Long'un yanında çalışmaya başlar. Konservatuarda Gabriel Faure'dan müzik estetiği dersleri alıyor. Besteci Raoul Laparra ile çalışıyor ve Henri Defosse ile orkestra koreografisini yönetiyor. Üniversite yıllarında bestelerine ilgi duymaya başlar (Uyar, 2010).

Kardeşi Ekrem Reşit Rey, Cenevre Güzel Sanatlar Akademisi'nden birincilikle mezun oldu. İyi şöhreti sayesinde İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Fransızca öğretmeni ve kitap çevirmeni olarak çalıştı. Yönettiği birçok tiyatro gösterisinde rol aldı. Kardeşi Ekrem Cemal Reşit Rey ile birlikte birçok opera ve opera yönettiler (Türe, 1997).

1923 yılında İstanbul'da Cumhuriyet ilan edilince Rey yurda dönerek İstanbul Konservatuarı'nda öğretmenlik yapmaya başladı. Cemal Reşit Rey, 1926'da bir koro kurar. Daha sonra İstanbul Trio olarak Asal kardeşlerle çello-keman-piyano üçlüsünün konserlerini yaratır. Yine 1926 yılında Besteciler Birliği'ne üye seçilen Cemal Reşit Rey'in bu tarihten itibaren bütün eserleri telif hakları koruması altındadır (Güner, 2000).

1934'te Rey bir yaylı çalgılar topluluğu kurdu. Üyelerin bir kısmı konservatör öğrencisi; diğerleri başka mesleklerden müzisyenler. Grup, 1944'te nefes alabilen enstrümanların eklenmesiyle bir senfoni orkestrası haline geldi. 1945 yılında İstanbul Şehir Orkestrası adını almıştır. 1972 yılında belediyeye bağlı olarak her Pazar düzenli konser veren bir orkestraya, 1972 yılında ise İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'na dönüştürülmüştür (İlyasoğlu, 2001).

1938'de Ankara ve İstanbul Radyolarında Batı Müziği Dairesi Başkanlığı yaptı. "Piyano Dünya Gezileri" programını hazırladı ve sundu. 1945 yılında İstanbullu müzikseverlerin yardımıyla İstanbul Filarmoni Cemiyeti'ni kurdu. Onun önderliğinde hem yurt içinde hem de Paris, Roma, Napoli, Atina, Belgrad, Madrid, Bükreş gibi yurt dışında pek çok şehirde konserler verildi (Say, 1985).

1932-1942 yılları arasında ağabeyi Ekrem Reşit ile birlikte operet ve revü müziği besteledi. Her oyun büyük ilgi uyandırdı. Bazı klasik müzik sanatçılarından Rey'in vakit kaybettiğine inanmasına rağmen Rey, operet ve revü çalışmalarını hafife almadı. 1985 yılında Haldun Dormen yönetimindeki Lüküs Hayat, 51 yıl sonra İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelendi. Hasta yatağında bulunan Cemal Reşit Rey, özellikle gala gecesi için hastaneden çıkartılarak Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'na getirildi. Uzun yıllar sonra çalışma büyük bir başarıya ulaştı. Çalışma ve Rey birkaç dakika boyunca alkışlandı. Ertesi gün tekrar hastaneye kaldırıldı ve sonrasında hayatını kaybetti (Akgül, 2009). Cemal Reşit Rey, 1982 yılında "Devlet Sanatçısı" unvanıyla onurlandırıldı.

2. Cemal Reşit Rey'in Beste Tarzı

Besteci ve akademisyen Ertuğrul Sevsay, bestecinin piyano müziği üzerine şunları söylüyor: "Cemal Bey'in piyano müziği piyanonun ötesinde bir zenginliğe sahip. Orkestranın sesini duyabilirsiniz. Bu nedenle onları senfonik hale getirmek zor değil" (İlyasoğlu, 2005).

Müzikolog Halil Bedii Yönetken, tarihte ilk kez kendini dünyaya kabul ettirmiş bir Türk bestecisinin Türk Halk Müziği'ni sunduğunu söylüyor. Besteci İlhan Usmanbaş, Rey'in müziğini çok sert, karmaşık ve anlaşılabilir buldu. Tematik çağrışımları, armonik yapıyı, tilit, tonal, modal ve atonalite kullanımını anlamak gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Aydın, 2003).

Orkestra şefi Pertev Apaydın, Rey'in eserlerinde; Yapısal bir tutarlılık var ve Rey'in eserlerinde, dörtlülerinde, beşlilerinde ve kontrpuanlarında kendine özgü bir armonik yapı var.

Sanat tarihçisi ve müzikolog Cevat Memduh Altar; Cemal Reşit Rey'in yetmiş yıllık yaratıcılık, performans, davranış ve organizasyon deneyimlerini analiz ederek aşağıdaki tabloyu hazırladık.

Ton faktörüne dayalı kompozisyon

- 1) Yaratılıştaki ton oluşumu ve gelişimi;
- 2) Etno-folklorun oluşumu ve yaratılıştaki gelişimi;
- 3) Yaratılıştaki modal-mistik oluşum ve gelişme;
- 4) Uygulamada ve karma uygulamada tonaliteye dönüş.

1) Erdemlilik ve oda müziği sahneleri;

2) Bestecilik, orkestra yönetmenliği, eğitim-öğretim ve organizasyon aşamaları;

3) Ulusal ve uluslararası çağdaş müzik literatürüne katkı ve yaratılışın evrenselleştirilmesi (Rey, 2007).

Sunakla ilgili yukarıda belirtilen tespitler, Cemal Reşit Rey'in kompozisyon tarzının dönemlerine ışık tutmakta ve eserlerine dair anlayışını netleştirmektedir. Rey'in eserleri her dönemde çok keskin olmasa da bu farklı özellikleri göstermesi açısından dört farklı dönemde ele alınabilir (Uyar, 2010).

A.) Birinci Dönem (1912-1926)

B.) İkinci Dönem (1926-1930)

C.) Üçüncü Dönem (1931-1946)

D.) Dördüncü Dönem (1946-1983)

2.1. Rey'in İlk Dönemi (1912-1926) ve Üslup Özellikleri

1913 yılında Paris başta olmak üzere dünyada Müzik Devrimi'nin başyapıtı sayılan Stravinsky'nin "bahar ayini" balesi, Rey'in ailesiyle birlikte Paris'te olduğu dönemde ilk kez Paris'te sahnelendi. "Bahar ayini"nin getirdiği yenilik sadece ritim tasarımıyla ibaret değil. Büyük orkestranın etkili ses tonu, akorların uyumu ve bütündeki mantık, çağın başyapıtlarından biri olmasında etkilidir (İlyasoğlu, 2005).

1915 yıllarına yaklaştığımızda Avrupa'nın müzik tarihinde önemli değişiklikler yaşandı. Bu değişimlerin oluşması çok uzun bir sürecin sonucu olsa da dünyanın bunu kabul etmesi kolay olmadı. Anton Webern bu dönemi şöyle anlatıyor: "Temel unsurların yerine kullanılan unsurlar o kadar ağırlık kazandı ki artık ana tona dönmeye gerek kalmadı. Schönberg ve Berg ve 1908'den önce yazdığımız tüm eserler bu tonalite aşamasına girer. Gerçekten geleneksel uyum ilişkilerine geri dönmemiz gerekiyor mu? Doğal olarak

bu zorlu bir mücadeleydi. O kadar yavaş ve kesin bir şekilde bir tona bağlı olmayan kısımlar yazılmaya başlandı" (Webern, 1998).

Kütüphaneci Fazıl Bey'dir. Konservatuar kütüphanesindeki piyanoda beste yapmaya çalışan Cemal Reşit Rey'e şöyle diyor: "Ey Avrupalılar artık Fransız müziği çalıp yazsanız yeter, geleneksel dans müziğimiz var ve bazıılarını öğreniyoruz." Ve onu Sedat Bey'in odasına götürüp saatlerce geleneksel dans müziği ve türküler çalıyor. Kütüphaneciyle karşılaşınca kadar yazdığı her şey Fransızca bir başlık taşıyordu. Alban Berg'in Wozzeck'i, Honegger'in Pacific 231'i ve Schönberg'in Erwortung'u Avrupa'da çok popülerken, Cemal Reşit Rey 1926'ya kadar Avrupa tekniklerinde müzik yazdı. Bazı eserlerinde Fransız şarkılarının biçimini ve zevkini yansıtıyordu. Rey, ilk gençlik yıllarında empresyonist akımın düşünce ve üslup etkisini korumuştur. 1912-1926 yıllarına ait eserlerde Debussy'nin ve daha sonraki Fransız bestecilerin etkileri doğrudan hissedilmektedir (İlyasoğlu, 2001).

Cemal Reşit Rey'in bu dönemdeki eserlerini empresyonist olarak adlandırsak da bazı yerlerde Türk halk tonlarında kullanılan temalar da bulunmaktadır. Örneğin; Yedi ayda bestelediği Sultan Cem operasında "Turnamın gelişi Antep çöllerinden" dizisiyle başlayan bir türkü olan zeibek müziğini ve "Ey Gaziler" şarkısını kullanmıştır (Rey, 2007).

1912 ile 1926 yılları arasında Rey, esas olarak Empresyonist ve tonal çerçevede yazıyor. Bu dönemde Rey'in 4 operası, 1 opereti, 7 şiiri ve piyano için eseri, 2 solo piyano eseri bulunmaktadır. Eserleri genellikle bu dönemde Fransızca şarkılar, sonatlar ve gece müziği şeklinde bestelenmiştir.

2.2. Rey'in İkinci Dönem (1926-1930) Kompozisyonları ve Üslup Özellikleri

İlk bakışta notaların evrensel imajına rağmen Rey, Türk folkloru ve sanat müziğinin derin bilgi birikimi ve yetkinliğiyle türkülerin uyumlaştırılmasına önemli katkılarda bulunmuştur (Yener, 1986). Rey'in 1926-1930 yılları arasında yazdığı eserlerde Türk halk müziğinin melodileri ve ritimleri dikkat çeker.

Cemal Reşit Rey'in Türkiye'deki ilk yıllarında onu bir kişi değil, yine bir şarkı yönetiyordu. 1926'da şan ve piyano için 12 Anadolu şarkısı yazdı. Şarkıyı ithaf ettiği Raoul Laparra'yı göstermek için Paris'e gittiğinde Rey, hem şarkıyı söyledi hem de önemli müzisyenlerin önünde piyano çaldı. Şarkılar büyük beğeni topladı ve dönemin popüler şefi Albert Wolff, orkestrasyonunu Rey'den istedi. Daha sonra Magador Tiyatrosu'nu dolduran 3 bin kişi, Wolff yönetiminin Padeloup Orkestrası'nda çaldıkları müzikten etkilendi. Ayrıca Ekrem Reşit Rey'in çevirisiyle basılan Fransızca metinleri de takip etme fırsatı buldular.

Cemal Reşit Rey, Paris'ten döndükten sonra türküler üzerine oluşturduğu Türk Sahneleri adlı piyano eserini seslendirdi. 1928 yılında tamamlanan el yazması Heugel Yayınları tarafından yayımlandı. Daha sonra dört orkestrayı seslendirdi ve bunların bir kısmı koroya uyarlandı.

Türk halk oyunları; Yavaş Zeibek şarkıları, Aydın şarkıları, Yürük Zeybek'ten oluşan Türk Sahnelerinin senfonik şekli, ilk kez 1928 yılında Eugéne Bigot yönetimindeki Orchestra Symphonique de Paris tarafından çalındı.

Türk Manzaraları: Yavaş Zeibek; Hüzünlü ve dramatik bir motifle Ege'nin yavaş dansını duyuruyor. Önce kendini tekrar eden bir melodi, obua ve klarnetin coşkusuyla ivme kazanıyor. Sırt kısmına geldiğinde ses azalır ve başlangıçtaki melodiyle birlikte yavaş yavaş tekrar kaybolur. Bartın müziği; Ateşli Karadeniz müziğini iki zaman diliminde yansıtıyor. Aydın müziği; Sıcak ve yavaş bir melodi üzerine inşa edildi. Yürük Zeibek'te çeşitli tonlarda canlı ve dinamik bir zeibek motifi dolaşmakta ve bu motifin çeşitli çeşitleri duyurulmaktadır.

Bebek Efsanesi: Bir halk efsanesinden esinlenen senfonik bir şiir. Cemal Reşit Rey'in Türkiye'de hiç duyulmamış orkestral bölümü, post-romantik akımın özelliklerinden programlı müzik yöntemiyle kaybolup yazılıyor. Cemal Reşit'in hikayesi üç bölüm halinde yazılmıştır. Birinci bölümde kabile düğünü, ritmik motifler, danslar anlatılıyor. İkinci bölümde ormandan geçen bir kervanın ve bebeğin yırtıcı kurtlar tarafından öldürülmesinin acı dolu hikayesi anlatılıyor. Üçüncü ve son bölümde ise ölen bebeğini kucığına alıp ona ninni söyleyen bir anne, ninni temasını genişletip çeşitlendirerek çalışmayı sonlandırdı. Bu senfonik şiir, 29 Aralık 1929'da Paris'te D.E. yönetimindeki Padeloup Orkestrası tarafından seslendirildi. Inghelbrecht. Geriye yalnızca orkestra partileri ve piyano transkripsiyonları kaldı. Bebek efsanesi gibi bir halk masalının kullanılması, İgor Stravinsky'nin (1882-1971) "Bahar Ayını" adlı eserinin etkisinin bir sonucu olabilir. Ritim açısından Bartok'a (1881-1945) yakınlık, renk kullanımında M. Ravel'in (1875-1937) etkisi büyüktür (İlyasoğlu, 2005).

Cemal Reşit Rey'in 1926-1930 yılları arasında yazdığı eserler çoğunlukla; Ana temalarını Türk halk müziği ve motiflerinden seçtikleri, kendi yazı teknikleriyle uyarladıkları, çalgı ve orkestraya uyarlayıp yeniden yapılandırdıkları görülmektedir. Bestelerinde Türkçe şarkılar kullanmanın yanı sıra empresyonist ve post-romantik izler de taşıyor. Bu dönemde üç orkestra, iki opera, iki keman ve piyano eseri ile çello ve piyano için bir eser yazdı.

2.3. Rey Üçüncü Dönem (1930-1946) Kompozisyon ve Üslup Özellikleri

Ünlü piyanist Alfret Cortot, 1930 yılında Paris'te tüm üyelerinin virtüöz olduğu bir orkestra kurdu. 1928 yılında eserini İstanbul'daki resitalde seslendiren Cemal Reşit Rey'den bu orkestra için bir eser yazmasını istedi. Rey daha sonra "Enstanteneler"i besteledi. Eser, "İzlenimler" alt başlığıyla beş bölümden oluşuyor. Her bölüm bir İstanbul izlenimini yansıtıyor. Eserler modal yapı ile empresyonizmi birleştirerek yepyeni bir üslup yaratmıştır. Eserin bölümleri: Balıkçı melodisi, kör dilenci kadının dilenmesi, Eyüp Camii avlusunda güvercinler; boş bir camide gizemli bir yankı ve bir bayram tatili (Güner, 2000).

1930 ve 1931 yıllarında Cemal Reşit Rey, solo piyano için Güneş Sahneleri ve altı farklı halk oyunundan oluşan Karagöz Senfoni Şiiri'ni besteledi. Pasdeloup Orkestrasını yönetme teklifini kabul etti ve ilk kez orkestra şefi olarak sahneye çıktı. Daha önce Oniki Anadolu Türküsü'nü dinleyen ünlü şef Massenger, konser sonrasında Rey'e hazinesini bozmaması gerektiğini önerdi. Bu orkestra malzemenin ekonomik kullanımına dair bir ipucu verdi. Yetmişli yaşlarındaki Cemal Reşit Rey, şunları söyledi: "Ben yirmi beş yaşında olduğumu sanıyordum. Orkestradaki her enstrümanı kullandım. Altı, yedi yıl önce bölümü yeniden yazdım, Suna Korat da bunun sayesinde başarıya ulaştı." (Hızlan, 1977)

Karagöz Süiti, 12 Şubat 1932'den sonra Paris'te ilk kez 19 Şubat 1939'da Çağdaş Türk Musikisi Şenliği'nde Ankara'da seslendirildi.

Paris Senfoni Orkestrası, 12 Mart 1933'te Dimitri Mitropulos yönetimindeki 1932 yılında Cemal Reşit Rey'in solosu ile yazdığı Piyano ve Orkestra için Kromatik Konçertoyu seslendirdi. Eserin ilk kısmı daha sonra Viyana'da Universal Edition tarafından Color (Forbenspiel) adıyla yayımlandı. Eserin bazı kısımları Allegro, Adagio ve Scherzo'dur.

1928'de Avrupa'da ortaya çıkan, spinet gibi beş oktavlı, tuşlu ve mekanik bir çalgı olan Ondes Martenot ile yaylı çalgılar dörtlüsünü birleştirerek 1934 yılında Şiir adlı bir eser yazdı.

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü nedeniyle 1933 yılında bir marş yarışması düzenlendi. Sözleri Faruk Nafiz Çamlıbel ve Yahya Kemal tarafından yazılan, müziği Cemal Reşit Rey tarafından bestelenen marş, yarışmanın en iyi marşı oldu. Besteci İlhan Usmanbaş şöyle diyor: "Onuncu yıl marşı gibi bir marş; Türkiye'de bugüne kadar kimse doğal melodide şarkı yapamadı." Cemal Reşit Rey, Onuncu Yıl Marşı'nın ardından Yedek Subay, Deniz Kuvvetleri, Atatürk'ün Yüzüncü Yıl Marşı gibi birçok marşa imza attı.

1935 yılında yazılan Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, 4 Nisan 1935'te Viyana Galimir Dörtlüsü tarafından seslendirildi. 1945 yılında Berlin Senfoni Orkestrası ve Radyo Senfoni Orkestrası'nın yorumlanmasından sonra orijinali el yazması kısmı Amerika'ya gönderildi ancak orada kayboldu. Yalnızca piyano transkripsiyonu günümüze ulaşmıştır (İlyasoğlu, 2005).

Keman konçertosunun 1939 baskısı kayıptır. 2005 yılında Yalçın Tura'nın özel girişimleriyle notalar Avusturya'da bulunmuş ve 2006 yılında hayata geçirilmiştir. Bu eserde empresyonizm ile Rey'in kendi üslubunun özgün birlikteliği görülmektedir.

İlk operet, Şehir Tiyatroları Genel Müdürü Muhsin Ertuğrul ve İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ tarafından talep edildi. Üç saatlik operet bu istek üzerine yazıldı. Muhsin Ertuğrul, beş ay boyunca kapalı gişede sahneye çıkınca gelecek sezon için yeni müzikal talebinde bulundu. Üç saatlik operet librettoları ilk kez 1932 yılında İstanbul Tepebaşı Şehir Tiyatrosu'nda sahnelendi; bestesi Ekrem Reşit Rey'e, sözleri ise Nazım Hikmet'e aittir (Utku, 2005).

Lüküs Hayat operet ve revülerin en ünlüsüdür. Librettosu Ekrem Reşit'e ait olan bu operet, 1933 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelenmiş, 1985 yılında Haldun Dormen "Lüküs Hayat"ı yeniden sahnelemiştir. 1934 yılında ise "Deli Dolu" adlı yeni operet bestelenmiştir. İlk kez aynı yıl Fransız Tiyatrosu'nda sahnelendi. Büyük caz orkestrası için yazılan eseri dönüşümlü olarak Hasan Ferit Alnar ve Cemal Reşit Rey yönetti. 1935'te Saz-Caz, 1936'da Maskara ve 1937'de yazılan Hava Civa; 1943 yılında Avni Dilligil'in rejisiyle İstanbul Yeni Ses Tiyatrosu'nda sahnelendi (İlyasoğlu, 2005).

Adalar Revüsü 1934'te Büyükkada Yat Kulübü'nde, Alabanda Revüsü 1942'de İstanbul Tepebaşı Yaz

Bahçesi'nde, Aldırma Revüsü ise 1942'de İstanbul Operet Tiyatrosu'nda prova edildi.

1930-1946 yılları Cemal Reşit Rey'in kompozisyon açısından en yaratıcı ve verimli dönemiydi. Bu dönemde 37 eser yazdı. Bu eserlerin 22'si orkestra ve oda müziği için yazılmış, 15'i ise sahne müziği diyebileceğimiz operet, revü ve tiyatro müziğidir. O dönem Fransa'da akşamların vazgeçilmezi olan operet ve revü geleneğini İstanbul'a taşıdı. 'Vaktini boşa harcıyor' gibi bazı söylemlere aldırış etmedi; tam tersine operetlere ve revülere orkestra eserleri kadar önem verirdi. Sanatı halkla buluşturma sürecinde sahnenin ne kadar etkili olduğunu bilen bir müzisyen olarak operet, revü ve tiyatro müziği üzerinde de bilinçli olarak çalıştı.

2.4. Rey'in Dördüncü Dönemi (1946-1983) Kompozisyon ve Stil Özellikleri

Besteciliğin son dönemlerinde Cemal Reşit Rey'in bestelediği senfonik eserler, operalar, oda müziği ve solo piyano eserleri empresyonist bir etki taşır (Gözalan, 2007: 11). 1950'li yıllara kadar ulusal renkleri yalnızca alıntı olarak değil, aynı zamanda üslubu ve armonik dokuyu şekillendiren bir öz-üslup olarak da yazmıştır (Ali 1995). Aynı zamanda 1931-1950 yılları arasında yazılan eserlerin kendi içinde mistik ve yeni klasik izler taşıdığı da ifade edilmiştir (Aydın, 2003). 1950'den sonra Türk makamlarından ölüm konusunu ele aldığı eserlerde kendi hayal dünyasında çalıştığı belirtildi.

1950 yılında bestelenen Çağrılış Senfonisi, ilk kez 1952 yılında bestecinin yönetimindeki Fransız Ulusal Orkestrası tarafından Empire Tiyatrosu'nda seslendirildi. Bestecinin olgunluk eseri olan Çağrılış'ı empresyonist tekniğe göre değil modal tekniğe göre yazdığı belirtilmektedir (Güner, 2000).

Fatih'in eseri 1953 yılında senfonik şiir tarzında yazılmış olup, bazı çevreler tarafından en yüksek zirvedeki eser olarak değerlendirilmektedir. Konser için Madrid'e gelen Rey, tüm şehirde çanların çalmasıyla uyanır. Çan sesleri İstanbul'un fethinin 500. yılını anıyor. Cemal Reşit'te eserin ilk melodileri oluşuyor ve hemen notalara dönüşüyor. Bu bir yıldönümü ama Madrid için mutlu ve kutlanan bir gün değil. O sabah bu fethi anlatan bir eser yazmaya karar verir ve eserin temelleri böylece atılmış olur. Fatih eseri ilk kez 1957 yılında Paris'te kendi yönetimindeki Radyo Difüzyon Senfoni Orkestrası tarafından seslendirildi. Yine programlanmış müziktir ve büyük orkestra için yazılmıştır. Post-romantik, mistik ve empresyonist özellikleri bünyesinde taşır (Aktüze, 2003: 1869).

1961 yılında piyano ve orkestra için Katibim eseri Fransız piyanist besteci Samson François'e ithaf edilmiştir. İlk kez 1965 yılında solist İdil Biret tarafından, Cemal Reşit Rey yönetimindeki Viyana Tonküster Orkestrası tarafından seslendirildi. Eser 21 çeşitten oluşmaktadır. Eserin girişi ilk dört varyasyon üzerinden oluşturulmuştur. Sonatın formuna bağlı kalan yedi ardışık varyasyon, ilk allegro bölümünü ortaya çıkardı. On ikinci varyasyon piyano, adagio olarak gece (gece müziği) havasında çalıyor. 15. varyasyondan itibaren altı varyasyon allegro fortissimo olarak devam etti. Yirminci varyasyon bir çift fügür. Füg kodu Alla Turca ile devam ederken, mehter takımının ritmik yapısı arasında muhteşem bir girişle Mozart'ın Türk Marşı duyulur ve eser kadansla sona erer (Güner, 2000).

İkinci Senfoni, 1963 yılında klasik tarzda çift telli çalgılar için yazılmış ve 1969 yılında büyük orkestraya uyarlanmıştır. İlk konser 1979 yılında Cemal Reşit Rey yönetimindeki İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası tarafından verilmiştir.

Cemal Reşit Rey, 1971 yılında Akbank'ın kuruluş yıldönümü için Türkiye Senfoni Rapsodisi'ni besteledi. Hikmet Şimşek bu eseri için "Türkiye adeta Türkiye'nin coğrafi özelliğidir" diyor. Bu eser, bestecinin vefatından bir yıl sonra, 1986 yılında Hikmet Şimşek yönetimindeki İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası tarafından seslendirilmiştir (Kolçak, 2006).

Sonuç

Besteci, piyanist orkestra şefi ve eğitimci Cemal Reşit Rey; Öğrencileri, yönettiği orkestralar, kazandığı ödüller, çok sesli, çağdaş ve evrensel bir Türk müziği yaratmak amacıyla alanında öncü çalışmalara ve çalışmalara imza atan ilk Türk bestecisi olmuştur.

1. Dönem: 1912-1926 yılları arasında empresyonist ve tonal çerçevede 14'ten fazla eser yazdı; Bunlar opera, operet, şarkılar ve piyano içindir. Eserler genellikle Fransızca şarkı, sonat ve gece müziği formlarındadır.

2. Dönem: 1926-1930 yılları arasında yazdığı eserlerinde çoğunlukla Türk halk müziğinin melodileri ve ritimleri dikkat çekicidir. Bu orkestrasyonlar, çalgılar ve piyano uyarlamaları ile çoksesli eserler Türk halk

müziği bağlamında icra edildiğinde genellikle klasik ve empresyonist üslup özelliklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde üç orkestra, iki opera, iki orkestra, iki keman ve piyano ile viyolonsel ve piyano için birer eser olmak üzere toplam 10 eser yazmıştır. Eserlerde kullanılan türküler orijinal form yapılarına sadık kalarak diğer eserlerinde sonat allegro veya fantaziye yakın serbest formlar kullanmışlardır.

3. Dönem: 1930-1946 arası, bestecilik açısından çok yaratıcı bir dönem. Pek çok farklı formda, farklı çalgı grupları için ve hatta farklı amaçlarla (sahne ve film müziği) çok sayıda eser ortaya konmuştur. Bu nedenle en yaratıcı ve verimli dönemdir. Bu dönemde 22'si orkestra, orkestra eşliği, ses, koro ve oda müziği için yazılan eserler olmak üzere toplam 37 eser yazılmıştır; Bunlardan 15 tanesi de sahne müziği olarak nitelendirilebileceğimiz operet, revü ve tiyatro müziklerinden oluşuyor. Eserlerde modalist ve empresyonist üsluplar çoğaltılarak sahne müziğinde daha özgür ve popüler bir üslup kullanılmıştır. Ancak Rey'in kendine has karakteristik üslubu her eserinde hissedilmektedir. Bu dönemde; Senfonik şiir, senfoni, süit, konçerto, fantezi, sonat, marş, opera, operet, revü görülür.

4. Dönem: Cemal Reşit Rey'in kompozisyon üslubu açısından 1946'dan 1983'e kadar olan olgunluk dönemi. Bu dönemde ağırlıklı olarak orkestra ve çalgı için yazılmış 3'ü opera olmak üzere toplam 24 eser bulunmaktadır. Pek çok farklı stil kullanıldı. Senfonik eserler, opera, oda müziği ve solo piyano eserleri empresyonist bir üslup taşır. Türk halkının kullandığı motiflerin bir kısmı post-romantik, bir kısmı modal-mistik, bir kısmı empresyonist ya da klasik tarzdadır. Bu nedenle bu dönemdeki eserlerinde Rey'in üslup özelliklerinde kendi üslubuna ve eserin mahiyetine göre (ya da bestecinin göstermek istediği etkiye göre) değişiklikler görülür. Bu döneme ait eserler; Senfoni, senfonik şiir, konçerto, fantezi, varyasyon, doğaçlama.

Cemal Reşit Rey; yaşadığı dönemin tüm kompozisyon özelliklerini ve kendi bestecilik gelişimini net bir şekilde yansıtan bir bestecidir. Farklı üslup, doku, form ve müzikal özelliklere sahip 85 bilinen eser bestelemiştir. Eserlerin çoğu senfoni, senfonik şiir, süit, rapsodi, konçerto gibi büyük formdadır.

Kaynaklar

- Akgül, H. (2009). "Cumhuriyetin 10. Yılında Bir Mualif Operet: Lüküs Hayat" 38. ICANAS Bildirileri (International Congress on Asia and North African Studies) 10-15/09/2007 Ankara, Turkey) Cilt I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 15- 23.
- Aydın, Y. (2003). Türk Beşleri, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 31.
- Gözalın, H. (2007). Cemal Reşit Rey'in Yaratıcı Özelliği Ve Keman Yapıtları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi: İstanbul, 11.
- Güner, E. (2000). Cemal Reşit Rey'in Yaşamı ve Piyano Yapıtlarına İlişkin Derin Yaklaşımlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 10- 23.
- Hızlan, D. (1977). Bir Sanatın 24 Saati, 13 Ekim. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi.
- İlyasoğlu, E. (2001). Zaman İçinde Müzik, Başlangıcından Günümüze Örneklerle Batı Müziğinin Evrimi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 280-281.
- İlyasoğlu, E. (2005). Cemal Reşit Rey, Müzikten ibaret bir Dünyada Gezintiler, Dünya Yayınları, İstanbul, 22-27, 247-259.
- Kolçak, O. (2006). Cemal Reşit Rey. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 86-110.
- Koptagel, Y. (1985). "Son Yaprak" Orkestra Dergisi / Ekim 48, 146.
- Kurşunet, H. B. (2014). Cemal Reşit Rey'in 'İki Piyano İçin 12 Prelüd ve Füg' Adlı Eserinde Polifonik Form Ve Usullerin İncelenmesi; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. Kayseri, 34.
- Say, A. (1985). "Türk Beşleri", Müzik Ansiklopedisi, Cilt: 4. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 1205.
- Türe, F. (1997). " Bir Usta, Bir Dünya: Cemal Reşit Rey" İstanbul Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık,16.
- Utku, A. (2005). Lüküs Hayat Opereti'nin Çağdaş Türk Müziğindeki Yeri ve Önemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 9.
- Uyar, T. (2010). Cemal Reşit Rey ve Eserlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 9-15.
- Webern, A. (1998). Yeni Müziğe Doğru, Çev: Ali Bucak, İstanbul: Pan Yayıncılık,120.

Yener, F. (1985). Bir Sanat Döneminin Değerli Temsilcisi: Bir Çağın Unutulmaz kişisi Cemal Reşit Rey, İstanbul: Bifaskop,17.

EXAMINING CEMAL RESIT REY'S COMPOSITION STYLE

Cem BABACAN

ABSTRACT

Cemal Reşit Rey (1904-1985), one of the first generation composers in the history of the Republic of Turkey, is an important artist who provided many services as a pianist, orchestra conductor and educator. He helped advance Turkish composition with his works. For this reason, Cemal Reşit Rey and his works are worth examining. With this study, it is aimed to bring a new perspective to Cemal Reşit Rey's works and composition style. When Rey's compositions are examined, four different periods are observed in terms of style and composition technique. He composed a total of 85 known works showing different styles, patterns, forms and musical features. Most of his works consist of symphonies, symphonic poems, suites, rhapsody and concertos.

Keywords: Turkish Composer, Piano, Cemal Reşit Rey